

Наталія Тарасова,
кандидат філологічних наук, доцент,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка

СИМВОЛИ ТРАГІЧНОГО В РОМАНІ ЖОЗЕФА БЕДЬЄ «ТРИСТАН ТА ІЗОЛЬДА»

*Цю пісню співає терен,
Єдину і незрівнянну.
Вже вкотре – грудьми на вістря –
Така непомірна плата!..*

З незапам'ятних часів із уст в уста протягом багатьох віків з покоління у покоління передається хвилююча серце трагічна історія про кохання прекрасної королеви з далекого північного острова і першого воїна Шотландії. Це легенда, яка зачіпає найтонші струни людської душі, легенда, що розчулить навіть кам'яне серце і змусить пролити хоча б одну, сповнену болем і гіркоти, сльозу. Це легенда про «Трістана та Ізольду». З роками змінювалися оповідачі, імена героїв, час і місце дії. Змінювалося безліч деталей, але завжди у всі часи незмінним залишалося одне – кохання молодих героїв, яке вони змогли пронести через усе своє життя і яке ніщо не змогло здолати, кохання, яке з'єднало люблячі серця і в житті і в смерті. На віки вічні залишаться вони поряд один з одним – і в колах дантового пекла, і пам'яті людей...

Легенда про Трістана та Ізольду старовинна. Склали її кельти, найдревніше населення Британських островів, ще в VII столітті. І хоча з плином часу в цю історію впліталось все більше і більше ірландських, валлійських і, навіть, античних мотивів, все ж важливішим лишається інше – легенда про Трістана та Ізольду увібрала в себе міфологію стародавніх кельтів [2]. Для недосвідченої людини вона лишається досить незвіданою територією. Саме тому сучасному читачеві важко вловити ті міфологічні образи, ті таємні знаки долі і трагічні символи, які сховані у підтексті даної історії. Через це стає трохи розмитим, затьмареним оце надзвичайно сильне трагічне звучання легенди, яке стародавньому слухачеві було зрозумілим ще з перших моментів оповіді. Те, що

зараз може здатися просто яскравою красномовною деталлю або орнаментальною прикрасою, в давнину сприймалося як чітке і зрозуміле повідомлення, наповнене надзвичайно глибоким змістом – як пророцтво чи віщування. Такими таємними знаками долі, які передрікають трагічний фінал для молодих закоханих, насичена легенда про Трістана та Ізольду.

Так, золота волосинка Ізольди з далекої Ірландії, яку нібито випадково випустили ластівки, була не просто першою звісткою про далеку красуню, це була перша вісточка долі, перший символ. В одній із саг до ірландського героя Кухуліна теж прилітають ластівки, з'єднані одна з одною маленьким, витончено виплетеним, срібним ланцюжком, який розповсюджує навколо чарівний заспокійливий дзвін [1, с. 8]. Це ознака наближення його смерті.

Інша сага розповідає про посланця, який приходить до помираючої людини з невеличкою срібною гілочкою, що розповсюджує магічний дзвін навколо. Цей дзвін зачаровує, змушує серце забути про печаль, звільняє від болю. Саме так в давнину кликали до Країни Блаженства, країни смерті, де не існує брехні, несправедливості, печалі, болю та горя, де срібна трава на полях і сади, в яких ростуть прекрасні дерева з чарівними плодами, що дарують вічну молодість і красу. Має ця Країна Блаженства ще одну назву – острів Авалон, острів яблук [1, с. 9]. І в легенді про Трістана та Ізольду ластівки із золотою волосинкою – це не казковий привід для пошуку далекої красуні, це перше пророкування, перша звістка про Країну Блаженства, смертний знак. Але це не єдина згадка про Країну Блаженства. Ще раз про неї нагадує подарунок Трістана королеві Ізольді – гарненький песик Пті-Крю з чарівним нашійником-бубонцем, тихий і ніжний дзвін якого вгамовував усі печалі. У Франції при королівських дворах на улюблену собачку королеви обов'язково зодягали срібний бубонець. Така ж собачка виткана біля ніг королеви і на гобелені «Дама з єдинорогом» [4, с. 18]. У легенді ж про Трістана та Ізольду ця достовірна деталь середньовічного побуту набуває особливого змісту. Це друге віщування, друге пророцтво. Срібний бубонець – не дар коханого, а закляття, поклик, іще один таємний знак долі, що віщує наближення страшного кінця. Наступного разу Країна Блаженств постане вже без прихованих підтекстів та іносказань, про неї заговорить сам Трістан, коли в образі юродивого, безсилий, знову прилине до своєї королеви:

«Настанет час, когда я уведу королеву наверх, туда, где реет между небом и облаком сияющий стеклянный замок, пронизанный закатным солнцем, колеблемый западным ветром...» [1, с. 122]. Скляний корабель і замок на далекому острові – все це є невід’ємними атрибутами Країни Блаженств, яка, за переказами стародавніх кельтів, дійсно знаходиться за межами стародавнього світу. Саме в цю країну так хотіли полинати серця закоханих, саме туди, *«где солнце не светит, и никто не печалится о солнце, где не старятся и не вспоминают...»* [1, с. 122]. Це стосується останньої зустрічі закоханих, але ж цікаво, як вони зустрілися вперше. Поранений Трістан відпливає із Корнуельса на човні без весел і вітрил, адже *«К чему паруса, когда его руки не могли бы их распустить? К чему весла, к чему меч? [...] По желанию Тристана с ним положили одну лишь его арфу»* [1, с. 37]. І цей спосіб померти, обраний Трістаном, не є випадковим, тому, що саме так стародавні ірландці відправлялись до Країни Блаженства. А це означає, що перша зустріч молодих людей, як і остання, була відмічена одним і тим же знаком. Їхнє кохання було приречене ще в момент першої зустрічі. Але все ж тоді, нехай і на такий короткий час, земля Ізольди дійсно стала для Трістана отим Блаженим Островом, якого він так прагнув віднайти. І даремно, що там на нього чекала смертельна небезпека, неземні випробування, чудодійне зцілення, адже саме там на нього чекало єдине призначене йому в цьому житті кохання. І його Трістану подарувало море [3, с. 272]. Можливо, саме тому такого великого значення набуває у творі ця прекрасна, вільна та сувора водна стихія. Вона сприймається не лише як окремі таємні знаки – передвісники долі героїв. Це і є сама доля. Море – їхня мука і нагорода, спасіння і виправдання водночас. Гірке їхнє кохання, суворе і вільне, як море. Ці слова – кохання, біль і море – на французькій мові є навіть дещо співзвучними: amour, amertume, mer [1, с. 7]. Слідом за невідомими народними поетами їх римують всі автори французьких поетичних перекладів легенди. Та є ще одне співзвучне з ними слово, яке печальною луною котиться по серцю – morte, смерть. А це означає, що не лише таємні знаки долі є натяком на майбутній трагічний фінал. Це неприємне передчуття, ця туга і печаль не покидають нас з самого початку роману. Адже і обставини народження Трістана і все його подальше життя «печальні», як і саме його ім’я [3, с. 274]. Але

повернемося до водної стихії, яка вдихнула життя в два самотні серця, звела їх разом, подарувавши їм солодкі муки кохання. Завжди морем нагадує про себе доля. Ще в дитинстві, коли викрали Трістана норвезькі купці та потрапив їх корабель у страшну бурю, саме море стає рятівником хлопця і прибиває його до чужої землі, яка пізніше виявилася землею його дядька, короля Марка, *«ведь известно по опыту, – и все моряки хорошо это знают, – что море неохотно носит корабли вероломных и не помогает похищениям и предательствам»* [1, с. 29]. Нагадує доля морем про себе і коли заносить човен без весел і вітрил до берегів ірландської землі, де живе Ізольда. І коли на кораблі, відділені від всієї землі морем, вони випивають любовний напій. І коли буря ледве не згубила корабель Ізольди, яка так поспішала до свого коханого, щоб померти разом з ним. Море – доля, море – смерть, яка і з'єднає і розділить. Закохані розлучаться, але знову море поєднає їх – вже навіки – чорним вітрилом, легким, немов саван.

Пройшло вже стільки століть з тих пір, як сталася вся ця історія. І можливо стерлася б з людської пам'яті легенда про всеперемагаючу пристрасть, про вірність і відданість дорогій людині, про кохання, що сильніше за смерть, якби не зацвітав кожної весни, десь в далекій-далекій землі отой терновий кущ, *«с крепкими ветками и благоуханными цветами, который перекинувшись через часовню, ушел в могилу Изольды»* [1, с. 135].

Джерела та література

1. Бедье Ж. Роман о Тристане и Изольде: Роман [Пер. с франц. А. Веселовского; Предисл. и коммент. Н. Малиновской]. Москва : Дет. лит., 1985.
2. Бойко Ю. Лицарський роман «Трістан та Ізольда»: своєрідність образної системи. *Полілог. Науково-публіцистичний студентсько-викладацький збірник*. № 1. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. С. 26–34.
3. Давиденко Г. Й., Акуленко В. Л. Історія зарубіжної літератури середніх віків та доби Відродження. Київ, 2007.
4. Івасюк Н. Чи не до дна ми випили наші муки й радощі? *Зарубіжна література*. 2004. № 32. С. 18–19.